

Микола Головань

*ДВНЗ “Українська академія банківської справи
Національного банку України”, м. Суми
golovan@academy.sumy.ua*

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Провідна ідея сучасної освіти XXI століття виражена у спробі привести у відповідність професійну освіту й потреби ринку праці, пов'язати результати освіти з очікуваними результатами розвитку особистості студента. На розв'язання цих завдань спрямований компетентнісний підхід.

Звернення сучасної педагогіки до компетентнісного підходу обумовлено: істотними змінами в суспільстві, прискоренням темпів соціально-економічного розвитку; пошуком нової концепції освіти, що відбиває зміни орієнтовані на відтворення таких якостей особистості як мобільність, динамізм, конструктивність, професіоналізм; завданнями модернізації загальної та професійної освіти, спрямованих на задоволення, як потреб особистості, так і запитів суспільства, що вимагають принципово нового підходу до визначення цілей, змісту та організації освіти; необхідністю принципово нових підходів до конструювання змісту професійної освіти, які стимулюють молодого спеціаліста до постійного самовдосконалення, рефлексії якості своєї професійної діяльності, її самооцінки і корекції.

Питання професійної компетентності та компетентнісного підходу як інструмента модернізації освіти стали предметом пильної уваги європейських організацій, вітчизняної та зарубіжної педагогічної й психологічної науки.

Дослідженням компетентнісного підходу на національному рівні займаються: Н. М. Бібік, І. Г. Єрмаков, О. В. Овчарук, Л. І. Паращенко, О. І. Пометун, О. Я. Савченко, Л. В. Сохань, С. Е. Трубачова та ін. У ході проекту ПРООН «Інновація та оновлення освіти для покращення добробуту та зниження рівня бідності» (2001-2003) і «Освітня політика та освіта «рівний-рівному» (2004-2006) було визначено шляхи впровадження компетентнісного підходу у вітчизняну систему освіти.

Аналіз проблеми впровадження компетентнісного підходу в психолого-педагогічній літературі [1-6] свідчить, що в публікаціях розглядається інноваційний підхід до формування професійних компетенцій, підкреслюється значення компетентнісного підходу у процесі модернізації освіти, зазначається, що перехід до компетентнісної освіти вимагає суттєвих змін у всіх ланках педагогічної системи, а отже, в ній самій як цілісності. Разом з тим, існують проблеми упровадження компетентнісного підходу як на теоретичному рівні, так і на рівні практичної освітньої діяльності. Саме на виявлення найсуттєвіших таких проблем та суперечностей і шляхів їх вирішення і спрямоване дане дослідження.

Метою статті є аналіз особливостей упровадження компетентнісного підходу у вищій професійній освіті, виявлення суперечностей і шляхів їх вирішення.

Компетентнісний підхід – це підхід, що акцентує увагу на результатах освіти, причому як результат розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти в різних проблемних ситуаціях. О. Є. Лебедев під компетентнісним підходом розуміє “сукупність загальних принципів визначення цілей освіти, добору змісту освіти, організації освітнього процесу і оцінки освітніх результатів” [3, с. 3]. Зокрема, мета освіти полягає в розвитку у студентів здатності самостійно вирішувати проблеми в різних сферах і видах діяльності на основі використання соціального досвіду, елементом якого є і власний досвід; змістом освіти є дидактично адаптований соціальний досвід розв'язання пізнавальних, світоглядних, етичних, політичних та інших проблем; мета організації освітнього процесу полягає в створенні умов для формування у студентів досвіду самостійного розв'язання пізнавальних, комунікативних, організаційних, етичних і інших проблем, що становлять зміст освіти; оцінка освітніх результатів ґрунтується на аналізі рівнів освіченості, досягнутих студентами на певному етапі навчання [3, с. 4].

Як зазначає О. І. Пометун під „компетентнісним підходом” слід мати на увазі спрямованість освітнього процесу на формування загальної компетентності людини, що є інтегрованою характеристикою особистості. Така характеристика має сформуватися в процесі навчання і містити знання, вміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості [2].

Компетентнісний підхід, на думку Г. К. Селевка, означає поступову переорієнтацію домінуючої освітньої парадигми з переважною трансляцією знань, формуванням навичок на створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, що означають потенціал, здатності випускника до виживання і

стійкої життєдіяльності в умовах сучасного багатофакторного соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно і комунікаційно насиченого простору [5].

Н. О. Селезньова зазначає, що через компетентнісний підхід у сфері вищої освіти сьогодні здійснюється принципове парадигмальне зрушення: від “предметоцентричності” до “студентоцентричності”, що передбачає індивідуалізацію навчання студентів, залучення до самостійної навчальної діяльності і зростання особистої відповідальності за її результати (індивідуальне планування, самооцінка, самоорганізація, індивідуальний моніторинг, презентація і захист своїх навчальних досягнень тощо). Реалізація компетентнісного підходу розглядається як один з головних механізмів підвищення мотивації студентів щодо отримання якісної вищої освіти, прискорення їх соціального й професійного становлення, як ключовий напрям удосконалення якості вищої освіти [6, с. 4].

Упровадження компетентнісного підходу в освіту обумовлює необхідність перегляду змісту освіти, подолання у ньому традиційних когнітивних орієнтацій, надання йому діяльнісного характеру, насичення професійно орієнтованими ситуаціями, що відповідають сучасному рівню розвитку науки, техніки та соціального життя. У процесі навчання мають бути створені умови для вибору студентами індивідуальних освітніх траєкторій, що, в свою чергу, сприяє реалізації принципу варіативності освіти та виробленню у студентів позитивної мотивації до навчання.

Використання компетентнісного підходу посилить ефективність навчання за рахунок діяльнісної сутності навчання, акцентуванні уваги на способах і характерові дій, укріплення взаємозв'язку між мотиваційною і ціннісно-орієнтаційною сферами особистості.

Застосування компетентнісного підходу у професійній підготовці фахівців забезпечується: шляхом відтворення у навчальному процесі реальних умов праці, розв'язання реальних професійних завдань і проблем, з урахуванням особливостей сучасних потреб та вимог ринку праці; за рахунок застосування сучасних освітніх технологій навчання, що передбачають системне формування функціональних умінь майбутнього фахівця; за рахунок виконання навчально-пізнавальних завдань професійного та дослідницького типу, що пов'язані з опануванням найбільш типових умінь, що реалізують майбутні професійні функції.

Професійна підготовка фахівців на основі компетентнісного підходу передбачає оновлення змісту, форм та методів професійно-зорієнтованого навчання, координацію навчально-виховної діяльності, що спрямована на формування ринкових цінностей, конкурентоспроможності фахівця на сучасному ринку праці, його адаптацію до сучасних умов діяльності, готовність до розв'язання реальних професійних завдань і проблем.

Реалізація сучасних вимог до професійної підготовки випускників вузів припускає досягнення інтегрованого кінцевого результату освіти, який може розглядатися як сформованість у випускника ключових та професійних компетенцій як єдності узагальнених знань і умінь, універсальних здатностей і готовності до вирішення великих груп завдань — від особистих до соціальних, професійних і спеціальних професійних компетенцій, що визначають володіння власне професійною діяльністю на достатньо високому рівні, готовність до інновацій в професійній галузі.

Таким чином, застосування компетентнісного підходу до підготовки спеціалістів припускає усвідомлення всіма суб'єктами освітнього процесу кінцевої мети своєї діяльності: підготовку фахівця, що володіє як ключовими, так і спеціальними професійними компетенціями, здатного вирішувати різноманітні задачі професійної практики, готового до інноваційної діяльності у фаховій сфері, має високу мотиваційну спрямованість на високопродуктивну працю, усвідомлює суспільну значущість своєї професії.

Разом з тим, не дивлячись на певні спроби переорієнтації викладання спеціальних дисциплін і того, що компетентнісний підхід достатньо безболісно «стикується» з традиційною педагогічною тріадою «знання-уміння-навички», суперечності залишаються: викладання більшості дисциплін значною мірою все ще базується на підході формування знань, умінь і навичок; переважає дисциплінарна архітектура над міждисциплінарною в побудові навчальних планів; спеціальні дисципліни, в своїй більшості, все-таки носять суто конкретний характер, орієнтований на формування професійних умінь і навичок, а не на формування всіх основних складових професійних компетенцій; формально студент визнається суб'єктом освітньої діяльності і в той же час зберігається в основному колишня логіка навчання, розрахована студента, як об'єкта навчання, коли викладач залишається основним джерелом і інтерпретатором інформації; суперечність між збільшенням часу на самостійну роботу студентів і завантаженістю викладача, нераціональною, ненормованою кількістю годин, яка виділяється на контроль за самостійною роботою студентів.

На вирішення вказаних суперечностей і проблем повинен бути спрямований весь навчально-виховний потенціал ВНЗ. Їх вирішення бачиться нами в:

- теоретичному осмисленні проблем формування професійних компетенцій майбутніх фахівців (цілей, завдань, змісту, технології, оцінки результатів);
- розробці освітніх стандартів нового покоління з урахуванням переходу на двоступеневу підготовку кадрів з орієнтацією на компетентнісний підхід до навчання і виховання випускника;
- побудові всього навчально-виховного процесу з урахуванням досягнення головного результату – підготовки фахівця з високим рівнем професійної компетентності;
- переорієнтація на розвиток особи майбутнього фахівця, зміна «суб'єктно-об'єктних» стосунків на «суб'єктно-суб'єктні», системне бачення моделі майбутнього фахівця як сукупності особистісних і професійних якостей – все це вимагає перебудови свідомості викладацького складу, творчої роботи щодо перегляду власної ролі і функцій, підвищення своєї компетентності.

Отже, головною характеристикою компетентнісного підходу є орієнтація на діяльну освоєння дійсності. З цих позицій рівень освіченості визначається здатністю розв'язувати проблеми різноманітної складності на основі наявних знань і умінь. Тому він не заперечує знань, умінь і навичок, а акцентує увагу на спроможності активно долучати їх до вирішення різноманітного кола питань і проблем. Компетентнісний підхід розширює й ускладнює цілі освітнього процесу, конкретизує навчально-виховні завдання, активізує використання нових педагогічних технологій.

Таким чином, компетентнісний підхід у підготовці майбутніх фахівців відповідає запитам виробничої сфери, долає розрив між академічною підготовкою спеціалістів для всіх сфер суспільного виробництва та реальною виробничою діяльністю з її мінливими запитами, відсутніми типовими ситуаціями, схильністю до непередбачуваності.

В умовах компетентнісного підходу процес навчання зорієнтовано на формування в того, хто навчається досвіду пізнавальної діяльності, досвіду виконання способів діяльності, досвіду творчої діяльності, досвіду емоційно-ціннісного ставлення до процесу й результату діяльності.

Література

1. Вербицкий А. А. Контекстно-компетентностный подход к модернизации образования / А. А. Вербицкий // Высшее образование в России. - № 5. – 2010. – с. 33-37.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина та ін. / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: “К.І.С.”, 2004. – 112 с.
3. Лебедев О. Е. Компетентностный подход в образовании / О. Е. Лебедев // Школьные технологии. – 2004. – № 5. – с. 3-7.
4. Родигіна І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. – Х.: Видавнича група «Основа», 2005. – 96 с.
5. Селевко Г. Компетентности и их классификация // Народное образование. – 2004. – № 4. –с. 138-143.
6. Селезнева Н. А. Проблема реализации компетентностного подхода к результатам образования / Н. А. Селезнева // Высшее образование в России. – № 8. – 2009. – с. 3-9.